

BP ANDRZEJ F. DZIUBA

„RECONCILIATIO ET PAENITENTIA” – WOKÓŁ PAPIESKIEJ GENEZY I KONTEKSTU HISTORYCZNEGO

Sakrament pokuty i pojednania jest jednym z podstawowych znamion Ludu Bożego Nowego Przymierza. To sakramentalne wyzwolenie z niewoli grzechu i wezwania do przedziwnego światła. Zresztą sam Chrystus rozpoczął swe dzieło od wezwania: „Nawracajcie się i wierzcie w Ewangelię” (Mk 1,15). Dzieło to trwa w Kościele, który jest święty oraz potrzebuje oczyszczenia.

W rozwoju teologicznym ważne są wskazania Soboru Watykańskiego II. Bowiem „ci zaś, którzy przystępują do sakramentu pokuty, otrzymują od miłosierdzia Bożego przebaczenie zniewagi wyrządzonej Bogu i jednocześnie dostępują pojednania z Kościołem, któremu przez grzech zadali ranę, a który przyczynia się do ich nawrócenia miłością, przykładem i modlitwami”¹. A w innym miejscu mówi: „Obrzędy i formuły sakramentu pokuty należy tak poprawić, aby jaśniej wyrażały naturę i skutek tego sakramentu”². W to oczekiwanie wpisują się m.in. Konstytucje apostołskie „Paenitemini”³ i „Indulgentiarum doctrina”⁴ Pawła VI oraz nowe „Ordo paenitentiae”⁵.

¹ KK 11.

² KL 72.

³ Por. Paweł VI, Konstytucja apostołska *Paenitemini*, w: E. Szafrowski (oprac.), *Posoborowe Prawodawstwo Kościoła*, z. 2., Warszawa 1969, s. 67-104; J. Pryszmont, *Pokuta chrześcijańska według Konstytucji „Paenitemini”*, „Collectanea Theologica”, 37(1967) z. 1, s. 113-123.

⁴ Por. Paweł VI, Konstytucja apostołska *Indulgentiarum doctrina*, w: *Posoborowe Prawodawstwo Kościoła*, dz. cyt., s. 3-41.

⁵ Por. *Obrzędy pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1981.

Wraz z regulacjami prawnymi i liturgicznymi oczekiwane było pogłębienie refleksji teologicznej. Współczesność, tak eklezjalna jak i manifestująca się w otaczającym świecie, podpowiadały temat pokuty i pojednania. Zapewne m.in. z tych racji tematyką tą interesował się Jan Paweł II, a owocem jest posynodalna adhortacja apostołska „Reconciliatio et Paenitentia”.

1. POCZĄTKI REFLEKSJI

Podczas wizyty „ad limina Apostolorów” biskupów z Kanady Jan Paweł II w dniu 17 listopada 1978 r., mówiąc o dyscyplinie sakramentalnej, szczególną uwagę zwrócił na dwie dyskutowane sprawy: „praktyka pierwszej spowiedzi przed pierwszą komunią i kwestie generalnej absencji”⁶. To był pewien sygnał, który niebawem przybrał konkretne wskazania. A w encyklice „Redemptor hominis” wskazał na relacje między Eucharystią i Pokutą, akcentując, że „powinna zatem istnieć żywa potrzeba pokuty sakramentalnej, jak również pokuty pojętej jako cnota”⁷. Stąd rodzi się po raz pierwszy postulat: „Zapewne więc będziemy musieli uczynić tę sprawę tematem wspólnej refleksji, przedmiotem wielu dalszych ustaleń”⁸.

Papież mówi, że „nawrócenie do Boga jest odwieczną drogą wyzwolenia się człowieka”⁹. Zaś w liście wielkopostnym do Rzymian mówił, „aby chronić w każdym z nas <<człowieka wewnętrznego>> (Ef 3,16), tak często zapomnianego, który przez działą Męki i Zmartwychwstania Chrystusa został stworzony <<w sprawiedliwości i prawdziwej świętości>> (tamże, 4,24)”¹⁰.

⁶ Jan Paweł II, *Dyscyplina sakramentalna w życiu Kościoła. Do biskupów z Kanady podczas wizyty „ad limina”, (17.11.1978.)*, w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, I, 1978, F. Kniołek (red.), Poznań - Warszawa 1987 s. 79; por. tamże, s. 78-81.

⁷ Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis*, Citta del Vaticano 1979, nr 20.

⁸ Tamże.

⁹ Jan Paweł II, *Nawrócenie jest dla człowieka drogą wyzwolenia*, (20.02.1980.) w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, III, 1,1980, F. Kniołek (red.), Poznań – Warszawa 1985 s. 180.

¹⁰ Tenże, *Wielki Post jest przypominaniem i ciągłym wołaniem. List do diecezji rzymskiej*, (22.02.1980.) w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, III, 1, 1980, dz. cyt., s. 189.

Biblijne „Ojczy, zgrzeszyłem” (Łk 15,18) – jak przypomina Jan Paweł II – to słowa kierowane do najszerzego „kręgu ludzkich sumień. (...) to słowa wyzwalające”¹¹. Zresztą, prawda „o pojednaniu z Bogiem (...) to centralna prawda Ewangelii, podstawowa treść naszego życia z wiary”¹². Ważnym etapem była zapowiedź encykliki „<<Dives in misericordia>>”, której głównym celem jest przypomnienie Miłości Ojca (...) w (...) posłannictwie Chrystusa (...). Kościół i świat potrzebuje Miłosierdzia, które oznacza miłość mocniejszą niż grzech i wszelkie zło”¹³.

Natomiast w drugiej encyklice papież wskazuje, że prawda o człowieku wymaga, aby w „Chrystusie odsłonić raz jeszcze oblicze Ojca, który jest <<Ojcem miłosierdzia oraz Bogiem wszelkiej pociechy>> (por. 2 Kor 1,3)”¹⁴. To właśnie przez Niego działa na ziemi miłość potężniejsza niż grzech i zło, miłość, która wyzwala¹⁵, a sprawowanie sakramentu pokuty i pojednania „jest poświęcone pełnieniu służby miłosierdzia Bożego”¹⁶. Tu wybrzmiewa zatroskanie papieża o zagrożoną ludzkość. W duchu „Dives in misericordia” Jan Paweł II przypomina jak ważne jest miłosierdzie¹⁷.

Papież spotykając się z Radą Sekretariatu Synodu i dziękując za V Zgromadzenie Ogólne nie wskazał tematyki następnego: „Przywiązując wielką wagę do kryteriów, wedle których dokonaliście analizy różnych opinii odnoszących się do tematu najbliższego Synodu. Zastosowaliście tu następujące zasady: przede wszystkim powszechny charakter danego zagadnienia, które może dotyczyć i interesować cały Ko-

¹¹ Tenże, *Odpowiadamy na gwałt modlitwą i miłością. Anioł Pański*, (16.03.1980.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, III, 1, 1980, dz. cyt., s. 233.

¹² Tenże, *Pojednanie z Bogiem w imię Chrystusa. Do wiernych parafii w Staturio*, (16.03.1980.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, III, 1, 1980, dz. cyt., s. 237.

¹³ Tenże, *Zapowiedź encykliki „Dives in misericordia”*. *Anioł Pański*, (30.11.1980.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, III, 2, 1980, F. Kniołek (red.), Poznań - Warszawa 1986 s. 741-742.

¹⁴ Jan Paweł II, Encyklika *Dives in misericordia*, Citta del Vaticano 1980, nr 1.

¹⁵ Por. Tamże, nr 15

¹⁶ Jan Paweł II, *Sakrament pojednania kształtuje chrześcijańskie sumienia. Do penitencjarzy czterech bazylik patriarchalnych w Rzymie*, (30.01.1981.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, IV, 1, 1981, F. Kniołek (red.), Poznań 1989, s. 94.

¹⁷ Por. Tenże, *Środa Popielcowa*. W bazylice św. Sabiny, (4.03.1981.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, IV, 1, 1981, dz. cyt., s. 300-301.

ściół; następnie pilność potrzeb; wreszcie duszpasterska i doktrynalna doniosłość i przydatność zagadnienia¹⁸.

2. ZAPOWIEDŹ SYNODU

Szczególnie ważna była audiencja dla Rady Sekretariatu Generalnego Synodu Biskupów w dniu 10 października 1981 r., bowiem Jan Paweł II stwierdził: „Bardzo się cieszę z tego, że zgodnie z debatą, która miała miejsce na Synodzie w ubiegłym roku, a także w myśl propozycji i opinii wyrażonych przez Konferencje Biskupów i dykasterie Kurii Rzymskiej, zaproponowaliście jako temat najbliższego Synodu: <<Pojednanie i pokuta w misji Kościoła>>¹⁹. To pierwsze pojawienie się tematu obrad synodalnych.

Dalej papież dodał: „Pragnę wyznać, że temat ten zyskał moją całkowitą aprobatę oraz wzbudził wielki zapał wśród biskupów i kapłanów całego Kościoła, a także skierował myśli wiernych ku tej dziedzinie działalności pasterskiej (...). Tak więc pojednanie i pokuta (...) stanowią (...) szczególną część zbawczego orędzia przyniesionego światu przez Chrystusa Pana; dlatego są one także pierwszorzędnej wagi składnikami życia chrześcijańskiego i tradycji katolickiej²⁰. To już kreślenie pewnych wskazań teologicznych.

W dalszej części swego wystąpienia papież wyraził słowa nadziei: „Z owego Synodu bowiem zrodzić się może w ludziach ochrzczonych nowa i pogłębiona świadomość tej zniewagi, którą przez grzech wyrządzamy sakramentowi naszego chrztu (...). Podobnie, nawet poza Kościołem, to zbawcze orędzie przebaczenia i pojednania z braćmi, które pod waszym przewodnictwem wyjaśni, przestudiuje i ogłosi Synod Biskupów w 1983 roku, może być dla wielu ludzi bardzo pożyteczne²¹.

¹⁸ Tenże, *Do członków Rady Sekretariatu Synodu Biskupów*, (21.03.1981.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, IV, 1, 1980, dz. cyt., s. 352-354.

¹⁹ Tenże, *Temat wybrany na rok 1983 zyskał moją aprobatę. Audiencja dla Rady Sekretariatu Generalnego Synodu Biskupów*, (10.10.1981.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, IV, 2, 1981, dz. cyt., s. 159.

²⁰ Tamże.

²¹ Tamże, s. 160.

Te nadzieje będą jawić się dość często wraz z elementami treściowymi problematyki pokuty i pojednania.

Właśnie podczas jednej z najbliższych audiencji generalnych papież przypominał, że „<<przebaczenie>> (...) jest słowem serca ludzkiego. W tym słowie serca każdy z nas usiłuje przekroczyć granicę nieprzyjaźni, jaka może oddzielać go od drugiego (...). Chrystus nauczył nas słowem Ewangelii, a nade wszystko własnym przykładem, że ta przestrzeń otwiera się nie tylko wobec drugiego człowieka, ale równocześnie wobec Boga samego (...). Przebaczenie jest łaską”²². Bogaty przekaz i jednocześnie kształtowanie ewangelicznych postaw. Natomiast przy innej okazji papież zauważa, że „nigdy tak jak dzisiaj człowiek nie potrzebował miłosierdzia, które jest konieczne i dla duchowego postępu każdej duszy, i dla postępu ludzkiego, cywilnego i społecznego”²³. Wymowne jest jego odniesienie osobowe i społeczne.

Także w drugiej adhortacji posynodalnej „Familiaris consortio” Jan Paweł II przypomina, że „skrucha i wzajemne przebaczenie w łonie rodziny chrześcijańskiej, odgrywające taką rolę w życiu codziennym, znajdują szczególnie wyraz sakramentalny w sakramencie pokuty chrześcijańskiej”²⁴. Pyta także o „nowość” chrztu, która winna prowadzić do świętości²⁵.

²² Jan Paweł II, *Przebaczenie. Audiencja generalna*, (21.10.1981.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, IV, 2, 1981, dz. cyt., s. 198.

²³ Tenże, *Miłosierdzie Boże niech będzie waszym programem kapłańskim. Do kleru z Todi i Orvieto zgromadzonego w katedrze*, (22.11.1981.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, IV, 2, 1981, dz. cyt., s. 326.

²⁴ Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska Familiaris consortio*, Citta del Vaticano 1981, nr 58. Por. M. Jagodziński, *Sakramenty w służbie communio. Studium teologiczno-komunikacyjne*, Warszawa 2008, s. 377-381.

²⁵ „Elementem istotnym (...) jest przyjęcie ewangelicznego wezwania do nawrócenia, skierowanego do wszystkich chrześcijan, którzy nie zawsze pozostają wierni <<nowości>> chrztu, który ich uczynił <<świętymi>>”. Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska Familiaris consortio*, nr 58; Por. A. Derdziuk, *Teologia moralna w służbie wiary Kościoła*, Lublin 2010 s. 270-278.

3. LINEAMENTA

Celem konsultacji, przygotowano „Lineamenta”²⁶. Wraz z listem kard. A. Casaroli z dnia 21 grudnia 1981 r. zostały rozesłane przez Sekretariat Synodu Biskupów pismem z dnia 11 stycznia 1982 r. Czas oczekiwania na sugestie i uwagi kończył się dnia 1 września 1982 r. Synodalny dokument składa się z wprowadzenia oraz trzech części.

Wprowadzenie wskazuje m.in. na temat oraz motyw jego podjęcia. Pierwsza część nosi tytuł: „Świat i człowiek w poszukiwaniu pojednania”. Dostrzeżono napięcia i podziały, które mają miejsce w stosunku do człowieka. Ostatecznym źródłem tych zjawisk jest zło, które człowiek w wolności czyni wobec Boga. Dlatego oczywistym jest potrzeba pojednania. Dokument podaje także określenie terminów: pojednanie i pokuta oraz misji Kościoła.

„Zwiastowanie pojednania i pokuty” to druga część dokumentu. W pierwszym bloku wskazano na pojednanie jako inicjatywę Bożej miłości do wyalienowanego człowieka, który jest stworzony przez Boga i ukonstytuowany w stanie sprawiedliwości. Grzech stał się alienacją z prawdy człowieka. Tutaj jawi się oczekiwanie wyzwolenia z grzechu. Dlatego można powiedzieć: „W miłosierdziu swoim pospieszyłeś z pomocą wszystkim ludziom”²⁷. To Jezus Chrystus jest Pojednaniem i Pokojem.

Drugi blok tej części nosi tytuł: „Pokuta: odpowiedź człowieka na Boże pojednanie”. Mocno wybrzmiewa apel o nawrócenie. Następnie ukazano drogę pokuty w jej strukturze antropologicznej oraz aspekt osobowy i społeczny. Natomiast Kościół jawi się jako sakrament pojednania i pokuty.

Kolejna, trzecia część ma tytuł: „Kościół, sakrament pojednania”. Pierwszy blok omawia temat: „Profetyczne zwiastowanie pojednania”. To zwiastowanie prawdy o człowieku, który jest grzesznikiem, wolnym

²⁶ Por. *La riconciliazione e la penitenza nella missione della Chiesa*. (Lineamenta), Citta del Vaticano 1981. G. Magno dos Santos, *Exortacao Apostolica Pos-Sinodal Reconciliacao e Penitencia na Missao da Igreja. Estudo Historico e Teologico a la luz do Sinodo dos Bispos do ano de 1983*, Roma 1993 s. 23-26.

²⁷ Czwarta Modlitwa Eucharystyczna. w: *Mszal rzymski dla diecezji polskich*, Poznań 2000, s. 329*.

i odpowiedzialnym. Człowiek wybiera na bazie wartości i norm. To on staje się i buduje poprzez swoje wybory. Nie może jednak zbawić samego siebie. Ważne jest zwiastowanie prawdy o Bogu, który Świąty, Sprawiedliwy i Miłosierny oraz jedna grzesznika. Natomiast wiara, jest odpowiedzią na pojednanie.

„Sakramentalna celebracja pojednania” to drugi blok ostatniej części „Lineamenta”. Chrzest staje to pierwszy sakrament i fundament pojednania. Natomiast ukazując drugie pojednanie wskazano na „zwyczajne” formy pojednania w Kościele oraz niesakramentalne celebracje liturgiczne. Eucharystia jest zawsze „na odpuszczenie grzechów”²⁸. Wskazano jeszcze na rozgrzeszenie osobowo-indywidualne oraz generalne.

Trzeci blok tej części podejmuje temat: „Świadectwo życia pojednanego”. To nowe stworzenie. Łaska jest główną zasadą nowej działalności. Natomiast chrześcijanie pojednani winni być orędownikami pojednania w świecie.

4. PRZYPOMINANIE I POGŁĘBIANIE TEMATYKI

Po rozesłaniu „Lineamenta”, podczas Anioł Pański Jan Paweł II mówił o „szczególnej pracy, jaką na temat <<Pojednanie i pokuta w posłannictwie Kościoła>> podjął Synod Biskupów w przewidywaniu swego VI zwyczajnego zgromadzenia w roku następnym”²⁹. Natomiast w kolejną niedzielę wskazał: „Rozważamy przy modlitwie <<Anioł Pański>> temat najbliższego Synodu Biskupów: <<Pojednanie i pokuta w posłannictwie Kościoła>>”³⁰. To było zapoczątkowanie cyklu poświęconego tej problematyce. Natomiast w Asyżu stwierdził: „Najbliższy Synod Biskupów – jak dobrze wiecie – zajmuje się tematem <<Pojednanie i po-

²⁸ Tamże, s. 330*.

²⁹ Jan Paweł II, *San Salvador. Anioł Pański*, (28.02.1982.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, V, 1. 1982, F. Kniotek (red.), Poznań 1993, s. 307. „Już od jesieni ubiegłego roku został rozesłany do wszystkich Konferencji Episkopatów pierwszy zarys (tzw. lineamenta) zagadnień, jakie łączą się z tym doniosłym tematem. (...) Módlmy się gorąco, aby praca Synodu Biskupów zatoczyła szerokie kręgi w Kościele, i aby zaprowadziła nas na prawdziwą głębię życia Bożego w człowieku”. (Tamże).

³⁰ Jan Paweł II, *Prawdziwa wolność człowieka. Anioł Pański* (7.03.1982.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, V, 1, 1982, dz. cyt., s. 319.

kuta w misji Kościoła>>, i tutaj w Asyżu nie możemy od tej chwili nie modlić się o oświecającą pomoc św. Franciszka dla tych prac³¹. To niezwykły przykład nawiązujący do Porcjunkuli.

W kolejnym rozważaniu na Anioł Pański Jan Paweł II dodał nowy wątek: „Równocześnie (...) rozważamy temat: <<Pojednanie i pokuta w posłannictwie Kościoła>> (...). W kontekście tego tematu czujemy potrzebę, aby uwydatnić znaczenie sumienia. Jest ono ściśle związane z wolnością człowieka (...), na podstawie jego stosunku do prawdy³². Tutaj dotknięto ogólnoludzkiej prawdy moralnej. Przy innej okazji zachęcał: „Katecheza (...) jest też najlepszym środkiem do refleksji nad samym problemem pojednania i pokuty w posłannictwie Kościoła, jak tego oczekuje od nas Synod Biskupów³³. Nie uszła uwadze papieża rola katechezy w formacji postaw pojednania.

Ważnym „zadaniem Kościoła – zdaniem Jana Pawła II – jest (...) udośćnianie grzesznikom możliwości przebaczenia, odzyskania wolności i pełni życia. Najbliższy Synod będzie poświęcony tej istotnej sprawie pokuty³⁴. Natomiast wobec kardynałów oraz Kurii rzymskiej mówił: „za szczególnie pożyteczne uważam przypomnienie (...) przyszłorocznej sesji Synodu Biskupów, która będzie poświęcona Pokucie i Pojednaniu w Kościele. Wobec przygotowań do niej (...), chciałem ofiarować wam rozważania z moich spotkań na <<Anioł Pański>> w niedzielę Wielkiego Postu³⁵. Tym zamknął cykl rozważań związanych z problematyką synodalną.

³¹ Tenże, *Pojednanie z Bogiem i między ludźmi jest właściwym orędziem Porcjunkuli. Przemówienie do ludności Asyżu*, (12.03.1982.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, V, 1, 1982, dz. cyt., s. 368.

³² Tenże, *Sanktuarium człowieka. Anioł Pański*, (14.03.1982.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, V, 1, 1982, dz. cyt., s. 373.

³³ Tenże, *Zjednoczeni w myślach, uczuciach i modlitwie. Modlitwa do Maryi, Królowej Chin. Anioł Pański*, (21.03.1982.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, V, 1, 1982, dz. cyt., s. 425.

³⁴ Tenże, *Oslabienie moralnych wartości i konieczność życia sakramentalnego. Bo biskupów wschodniej Francji w czasie wizyty „ad limina”*, (1.04.1982.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, V, 1, 1982, dz. cyt., s. 485.

³⁵ Tenże, *Życie wewnętrzne Kościoła. Do kolegium kardynałów, Kurii rzymskiej i pracowników Watykanu*, (28.06.1982.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, V, 2, 1982, Z. Walkiewicz (red.), Poznań 1996 s. 150.

Papież dotykał także abszolucji generalnej³⁶, a franciszkanom pisał: „dobiegający już końca rok (...) jest równocześnie przygotowaniem do Synodu Biskupów, przewidzianego w 1983 roku, którego tematem będzie <<Pojednanie i pokuta w misji Kościoła>>. Św. Franciszek, który na samym sobie doświadczył owocności przyjętej przez siebie rady <<co do czynienia pokuty>>, także nam, chrześcijanom doby obecnej, wyprosi dar pojmowania duchem tej prawdy, że nie staniemy się ludźmi nowymi, którzy cieszą się radością, wolnością i pokojem, jeśli nie uznamy w pokorze grzechu”³⁷.

Papież także kardynałom przypomniał, że „w tej chwili również Episkopat całego świata przygotowuje się do posiedzenia zwyczajnego Synodu w 1983 r., którego temat <<Pokuta i pojednanie>> posiada zupełnie podstawowe znaczenie dla misji Kościoła i chrześcijaństwa w świecie współczesnym”³⁸. Natomiast w Boże Narodzenie dodał: „Nadto na poziomie Kościoła Powszechnego oczekujemy Synodu Biskupów, który (...) będzie poświęcony tematyce ściśle związanej z jego konkretnymi treściami. <<Pojednanie i pokuta w posłannictwie Kościoła>>”³⁹. Papież czynił wiele, aby przygotowania do Synodu objęły cały Kościół.

Uroczyście zabrzmiały słowa w bulli „Otwórzcie drzwi Chrystusowi”: „Szczególnego znaczenia nabiera (...) fakt, że Synod Biskupów,

³⁶ „Z radością dowiedziałem się o waszym ostatnim dokumencie (...), w którym na nowo podkreślacie niezastąpioną wartość spowiedzi indywidualnej. Wysokie poważanie i popieranie spowiedzi indywidualnej jest właśnie podstawą tego, że ze strony najwyższego urzędu pasterskiego Kościoła sakramentalna abszolucja generalna z góry jest dozwolona tylko w niektórych ograniczonych sytuacjach wyjątkowych. Muszą one każdorazowo być oceniane przez miarodajnych biskupów i jako takie uznane”. Jan Paweł II, *W służbie ludu Bożego. Do biskupów szwajcarskich w czasie wizyty „ad limina”*, (9.07.1982.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, V, 2, 1982, dz. cyt., s. 190.

³⁷ Jan Paweł II, „*Skąd ci to, że cały świat przychodzi do ciebie*”. *List na osiemsetlecie urodzin św. Franciszka*, (15.08.1982.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, V, 2, 1982, dz. cyt., s. 271-272.

³⁸ Tenże, *Przemówienie na otwarciu obrad. II sesja plenarna kolegium kardynalskiego*, (23.11.1982.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, V, 2, 1982, dz. cyt., s. 849.

³⁹ Tenże, *Otwórzcie drzwi Odkupicielowi. Audiencja przedświąteczna dla kardynałów i Kurii rzymskiej*, (23.12.1982.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, V, 2, 1982, dz. cyt., s. 970. „Również przyszły Synod ułatwi zrozumienie tego bezcennego daru, uzdalniając dusze do podmiotowego przyswojenia odkupienia, do życia nim przez pokutę i pojednanie, czyli w zwycięstwie nad złem moralnym.” (Tamże, s. 971-972).

który odbędzie się w tym Jubileuszowym Roku Odkupienia, ma za temat właśnie pojednanie i pokutę w posłannictwie Kościoła. Z pewnością Biskupi zwrócą wraz ze mną szczególną uwagę na niezastąpioną rolę Sakramentu Pokuty w tym zbawczym posłannictwie Kościoła”⁴⁰. Wymowne jest tak wyraźne połączenie tych dwóch wielkich wydarzeń.

5. INSTRUMENTUM LABORIS

Po uwagach na „Lineamenta” Sekretariat Synodu Biskupów odniósł się do nich i dnia 21 stycznia 1983 r. Poliglotta Vaticana rozpoczęła druk łacińskiego tekstu „Instrumentum laboris”. Natomiast dnia 2 i 9 lutego 1983 r. rozpoczęto druk nieoficjalnych przekładów na język włoski i francuski.

Dokument otwiera prezentacja tematu oraz motywy zainteresowania. Wskazano na powstanie „Instrumentum” oraz jego naturę i cel.

Część pierwsza: „Świat i człowiek w poszukiwaniu pojednania” zauważa współczesne napięcia i podziały, także w relacjach międzyludzkich. Ostatecznym ich źródłem, jak podkreśla dokument, jest zły czyn, który człowiek wolny popełnia wobec Boga. Dlatego potrzeba pojednania. W zakończeniu wskazano jeszcze na misję Kościoła.

„Zwiastowanie pojednania i pokuty” to tytuł drugiej części. W pierwszym bloku podjęto temat: „Pojednanie: Inicjatywa miłości Bożej w kierunku człowieka wyalienowane przez grzech”. Człowiek stworzony przez Boga jest ukonstytuowany w sprawiedliwości, ale jest i grzeszny. Został stworzony na Boży obraz, a jednocześnie jest wolny w swych czynach oraz odpowiedzialny. Wybory dokonywane są na bazie wartości i norm etycznych przez które człowiek doskonali się i buduje. Jest w nim oczekiwanie wyzwolenia z grzechu. Miłosierdzia wskazuje na Jezusa Chrystusa, który jest pokojem i pojednaniem. „Instrumentum” przypomina, że owocami pojednania jest „nowe stworzenie”.

⁴⁰ Jan Paweł II, *Aperite portas Redemptori. Bulla ogłaszająca Jubileusz 1950-lecia Odkupienia*, (6.01.1983.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, VI, 1. 1983, Z. Walkiewicz (red.), Poznań 1998, s. 32.

Drugi blok ma temat: „Pokuta: Odpowiedź człowieka Bogu, który ofiaruje mu pojednanie”. To apel o nawrócenie. Tu wyróżniono: dzieło ludzkie i aspekt osobowy oraz społeczny. Kościół jest sakrament pojednania i pokuty.

Trzecią część opatrzonego tytułem: „Kościół, minister pojednania” i podzielono na trzy bloki. Najpierw wskazano na: „Profetyczne zwiastowanie pojednania”. Słowo Boże ma właściwości pojednawcze. Tutaj wybrzmiewa zwiastowanie prawdy o człowieku i dla człowieka.

„Celebracja pokuty w życiu i w sakramentach” to drugi blok tej części. Pierwszym sakramentem i fundamentem pojednania jest chrzest, a drugie dokonuje się poprzez sakrament pokuty. Ukazano zwyczajne formy pokuty w Kościele oraz jej niesakramentalne celebracje liturgiczne. Eucharystia jest „na odpuszczenie grzechów”⁴¹. Wskazano na spowiedź indywidualną i absolucję generalną oraz na celebracje sakramentu pokuty przy grzechach lekkich i na spowiedź dzieci przed pierwszą Komunią świętą.

Trzeci blok nosi tytuł: „Świadectwo życia pojednanego i promocja pojednania w różnych sferach życia osobistego i społecznego”. Najpierw życie pojednane, a więc nowe stworzenie i łaska. Z kolei sama promocja ukazana jest w czterech zbiorach. „Instrumentum” wyróżnia promocję przez katechezę o pojednaniu i pokucie. Tutaj wskazano kolejno: Sens pojednania i pokuty, środowisko, egzystencję ludzką, życie rodzinne, życie społeczne, życie i środki pojednania, różne formy pokuty.

Drugi zbiór wskazuje na zadania ludu Bożego związane z ministerium pojednania i pokuty. Wyróżniono: wspólnota kościelna, rodzina, grupy albo stowarzyszenia, wspólnoty zakonne, parafie i diecezje. Ważna jest formacja ministrów i pracowników duszpasterskich w sferze pojednania i pokuty: prezbiterzy, biskupi, teologowie. „Instrumentum” mówi o pojednanych i jednających jako twórcach sprawiedliwości i pokoju. To także: ekumenizm, pojednanie z niechrześcijanami i niewierzącymi, pojednania Kościoła w świecie współczesnym, pojednanie i pokój. Dokument zamyka zakończenie.

⁴¹ Czwarta Modlitwa Eucharystyczna, s. 330*.

Obok „Lineamenta” i „Instrumentum laboris” także Międzynarodowa Komisja Teologiczna podjęła refleksję wokół tematyki pojednania i pokuty. Owoce jest obszerny dokument „Pojednanie i Pokuta” z 29.06.1983 r.⁴².

6. LIST PAPIESKI I DALSZA DEBATA

Najnowszy dokument wprowadzał list papieski: „Pragnę, aby ten list towarzyszył <<Instrumentum laboris>>, przygotowanemu na VI Sesję Generalną Synodu Biskupów. Jest on znakiem wspólnoty, aktem kolegialności i świadectwem moich uczuć. Piszę do was z całego serca i proszę, abyście moje słowa przyjęli jako szczerą i braterską rozmowę”⁴³. Dalej papież dodał: „Dostrzegam opatrnościową zbieżność w fakcie, iż najbliższa Sesja Synodu, poświęcona tematowi: <<Pojednanie i pokuta w posłannictwie Kościoła>>, odbędzie się w czasie trwania Jubileuszowego Roku Odkupienia”⁴⁴. Ten wątek jedności i daru wybrzmiewa jak echo nadziei.

Wymownym jest papieskie wskazanie: „Należy więc na nowo rozważyć doktrynę i skarby Odkupienia, (...), posługując się stosownymi tekstami Słowa Bożego i liturgii, a także takimi dokumentami, jak encykliki: <<Redemptor hominis>> i <<Dives in misericordia>>, a nadto „Lineamenta” i <<Instrumentum laboris>> przygotowywanego Synodu, bulla ogłaszająca Rok Jubileuszowy i przemówienie do Świętego Kolegium Kardynalskiego z 23 grudnia 1982 roku”⁴⁵. To wskazanie podstawowych źródeł dla refleksji Synodu.

W tym samym tekście warto przywołać jeszcze jedną uwagę: „Pośród nich (sakramentów) należy zwrócić szczególną uwagę na Sakrament Poku-

⁴² Por. *Commissione Teologica Internazionale. Reconciliazione e Penitenza*, w: *Enchiridion Vaticanum 9*, Bologna 1989 s. 297-361; G. Magno dos Santos, *Exortacao Apostolica Pos-Sinodal Reconciliacao e Penitencia na Missao da Igreja*, dz. cyt., s. 31-32.

⁴³ Jan Paweł II, *Synod Biskupów i Rok Święty Jubileuszu Odkupienia. List do biskupów całego świata z okazji prezentacji „Instrumentum laboris” przygotowanego na VI Sesję Generalną Synodu Biskupów*, (25.01.1983.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, VI, 1, 1983, dz. cyt., s. 104.

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ Tamże, s. 105.

ty – temat najbliższego Synodu – ażeby ułatwić godne i owocne przygotowanie dusz do pojednania z Bogiem, przez które łaska Odkupienia dociera do poszczególnych osób⁴⁶. Jakby dyskretna wizja synteza celu Synodu.

Z kolei papież wskazywał: „Cieszę się, że mogę spotkać się z grupą członków <<Wspólnot neokatechumenalnych>>, którzy zgromadzili się w Rzymie, aby wspólnie rozważyć temat: <<Pojednanie i pokuta w posłannictwie Kościoła>>, to znaczy temat najbliższego Synodu⁴⁷. Z pewnością ta podjęta refleksja była oczekiwanym darem. Jan Paweł II pamiętał także o znaczeniu refleksji w „Dives in misericordia” dla prac synodalnych⁴⁸.

Będąc jako pielgrzym przy Grocie Massabiellskiej papież przypomniał: „W najbliższej przyszłości zbierze się w Rzymie zwołany przez mnie Synod Biskupów, poświęcony Pojednaniu i Pokucie, a przygotowywany obecnie w diecezjach. W moim pojęciu jest to wydarzenie wielkiej wagi. Przybywam do Lourdes modlić się o jak najlepszy przebieg tego Synodu i o to, by przyniósł on w całym Kościele wiele owoców. Powierzam tę intencję Niepokalanie Poczętej. A także polecam ją waszym modlitwom⁴⁹. Pierwszy raz wybrzmiał ten wątek maryjny, który w wielu momentach był typowy dla Jana Pawła II.

7. VI SESJA SYNODU BISKUPÓW

VI Sesja rozpoczęła się 29 września 1983 r. od słów Jana Pawła II: „Spotykamy się dzisiaj w bazylice św. Piotra, ażeby przy stole Słowa

⁴⁶ Tamże, s. 106.

⁴⁷ Jan Paweł II, *Pokuta i pojednanie. Do uczestników spotkania wspólnot neokatechumenalnych*, (10.02.1983.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, VI, 1, 1983, dz. cyt., s. 176.

⁴⁸ „Nie ma czasu ani potrzeby przypominać – co wyłożyłem w encyklice <<Dives in misericordia>> - <<tego składnika niezbędnego, aby nadać kształt wzajemnym relacjom między ludźmi, w duchu najgłębszego szacunku dla tego co ludzkie i przez wzajemne braterstwo>>”. Jan Paweł II, *Niech Maryja nam pomoże przeżywać w całkowitej prawdzie poświęcenie się Chrystusa dla ludzkiej rodziny. Do biskupów portugalskich z kościelnych prowincji Evora i Lizbona, podczas wizyty „ad limina”*, (11.02.1983.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, VI, 1, 1983, dz. cyt., s. 183.

⁴⁹ Jan Paweł II, *Nasz świat potrzebuje nawrócenia. Przemówienie po przybyciu do Groty Massabielle*, (14.08.1983.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, VI, 2, 1983, dz. cyt., s. 82.

Bożego i Eucharystii zainauguować Synod Biskupów. Jest to Sesja zwyczajna na temat: <<Pojednanie i Pokuta w posłannictwie Kościoła>>. Pragniemy więc nade wszystko zjednoczyć się z Tym, który tej misji Kościoła dał początek. (...). I dlatego też Biskupi Kościoła słusznie wysunęli <<pokutę i pojednanie>> jako temat obecnego Synodu⁵⁰. Jeszcze jedno uznanie dla wskazania tego tematu jako przedmiotu obrad synodalnych.

Dalej papież wskazywał: „W czasie najbliższych tygodni mamy (...) skupić się nad tym podstawowym wezwaniem Ewangelii. (...). Jako następcy Apostołów mamy szczególną odpowiedzialność za tajemnicę pojednania człowieka z Bogiem. (...). Zgromadzeni przy stole Słowa Bożego i Eucharystii, prosimy, ażeby Duch Chrystusa prowadził nasze umysły i serca⁵¹. Z kolei podczas najbliższej audiencji generalnej ponownie nawiązał do odbywającego się Synodu: „Ponad dwustu Pasterzy, przybyłych ze wszystkich stron świata, dyskutuje nad problemem <<pojednania i pokuta w posłannictwie Kościoła>>. (...). Synod (...) wskazuje również drogę do uwolnienia z okowów grzechu, które jest wewnętrznym dążeniem człowieka, i przypomina ogrom Bożego miłosierdzia⁵²”.

Dalej Papież wskazywał, że „zadaniem Synodu jest zgłębienie wagi Odkupienia w posłannictwie Kościoła. (...). Synod zastanawia się nad tym, w jaki sposób Kościół pojmuje i wprowadza w życie odnawiającą moc sakramentu pokuty⁵³. I wreszcie zachęta: „Prośmy więc wszyscy Ducha Świętego, aby umocnił Pasterzy zebranych na Synodzie i kierował nimi w czasie obrad. Prośmy, aby sam Synod, zwołany w tym Jubileuszowym Roku Odkupienia, dopomógł wszystkim sumieniom w ożywieniu poczucia Boga i grzechu, w zrozumieniu ogromu Bożego miłosierdzia i znaczenia sakramentu pokuty dla rozwoju chrześcijan,

⁵⁰ Tenże, *Pojednanie i pokuta w posłannictwie Kościoła. Homilia wygłoszona podczas Mszy św. otwierającej Synod Biskupów*, (29.09.1983.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, VI, 2, 1983, dz. cyt., s. 300.

⁵¹ Tamże, s. 301-302.

⁵² Jan Paweł II, *Synod Biskupów. Audiencja generalna*, (5.10.1983.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, VI, 2, 1983, dz. cyt., s. 318.

⁵³ Tamże, s. 319.

dla duchowej odnowy Kościoła, dla moralnego uzdrowienia społeczeństwa⁵⁴. Ważny jest akcent łączenia obu wydarzeń.

W dniu kanonizacji Leopolda Mandicia papież, przedstawiając go jako spowiednika, nawiązał do trwającego Synodu: „Poprzez temat Synodu dotykamy samych korzeni spraw, jakie są w sercu człowieka – i zarazem spraw, od których zależy życie całej rodziny ludzkiej. (...). Trzeba było, Czcigodni i Drodzy Bracia, tego Synodu (...), aby dotknąć spraw najgłębszych w posłannictwie Kościoła wobec człowieka i świata naszych dni. (...) Z wiary rodzi się wszystko, co poprzez prace Synodu pragniemy uczynić dla pojednania i pokuty we współczesnym posłannictwie Kościoła⁵⁵. Ten kontekst wiary znakomicie wskazuje na środowisko debaty synodalnej.

Przybywający „ad limina...” biskupi kanadyjscy usłyszeli: „Życzę wszystkim, ażeby (...) wskazania Synodu Biskupów przyczyniły się do obudzenia religijnego zapału w sprawach nawrócenia i duchowej odnowy oraz pokoju, pojednania i miłości do Boga i ludzi⁵⁶. Natomiast w przemówieniu zamykającym Synod papież przypomniał, że „nieustannie rozlega się krzyk ludzkiego serca, które woła o wyzwolenie z udręk i umożliwienie mu pełniejszej realizacji siebie. My, Biskupi ze wszystkich stron świata, zgromadzeni w jedności z Ojcem Świętym na synodzie, łączymy się z wami w naszym bólu i w waszej nadziei. (...). Kościół, jako sakrament pojednania świata, musi być (...) znakiem Bożego miłosierdzia⁵⁷. Sakrament ten to nadzieja.

Natomiast Orędzie stwierdza: „Na zakończenie Synodu, (...), uczuciami, które spontanicznie ogarniają nasze serca, są uwielbienie i wdzięczność dla nieskończonej dobroci Pana, <<który przez przebaczenie i litość najpełniej okazuje swoją wszechmoc>> (Kolekta XXVI

⁵⁴ Tamże.

⁵⁵ Jan Paweł II, *Był spowiednikiem. Kanonizacja o. Leopolda Mandicia*, (16.10.1983.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, VI, 2, 1983, dz. cyt., s. 357-358.

⁵⁶ Tenże, *Ciągłość Kościoła wczorajszego i dzisiejszego. Do biskupów z Quebec w czasie wizyty „ad limina”*, (18.10.1983.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, VI, 2, 1983, dz. cyt., s. 370.

⁵⁷ Tenże, *Pokuta i pojednanie podstawowym wymiarem chrześcijańskiej egzystencji. Przemówienie zamykające prace XI Synodu Biskupów*, (29.10.1983.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, VI, 2, 1983, dz. cyt., s. 411-412.

niedzieli zwykłej)⁵⁸. Wskazując zaś na znaczenie Jan Paweł II mówił: „Synod o <<pojednaniu i pokucie>> ma więc przede wszystkim znaczenie egzystencjalne. Dotykamy w nim poniekąd samych korzeni bycia chrześcijaninem we współczesnym świecie⁵⁹. W końcowych fragmentach dokument wskazuje: „Niechaj i ta nasza wspólnota synodalna, skupiona wokół <<pojednania i pokuty>>, (...) przygotuje Kościół za sprawą Matki Chrystusa, na przyjęcie Ducha Świętego: Ducha nawrócenia – Ducha pokoju⁶⁰”.

8. POKŁOSIE POSYNODALNE

W dniu zakończenia Synodu papież mówił do pielgrzymów z Bolonii: „(...) dopiero co zakończone, po trzech latach intensywnego przygotowania omawiało specyficzny temat pojednania i pokuty w misji Kościoła. (...) W taki sposób cele wybitnie duchowe Jubileuszu i Synodu Biskupów (...), stają się konkretnym wkładem do pokoju i podstawą prawdziwego i szerszego braterstwa⁶¹. Znow przypominał więc tych dwóch wydarzeń kościelnych i ich oddziaływanie społeczne.

Natomiast zwracając się 11 listopada 1983 r. do parlamentarzystów europejskich przywołał fragment Orędzia Synodu: „Mamy misję <<budowania cywilizacji miłości poprzez uzdrowienie, jednanie i gromadzenie w harmonii podzielonego, rozbitego świata... Świat musi stawać się coraz bardziej pojednaną wspólnotą ludów>> (Orędzie Ojców ostatniego Synodu)⁶². W tym ducha zwracał się także do zakonów Europy:

⁵⁸ Tenże, *Orędzie Synodu Biskupów*, (29.10.1983.) w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, VI, 2, 1983, dz. cyt., s. 413.

⁵⁹ Tamże, s. 415.

⁶⁰ Tamże, s. 417. Por. G. Concetti, *Riconciliazione e penitenza nella missione della Chiesa. Documenti ufficiali della sesta assemblea generale del sinodo dei Vescovi. Sintesi originali degli interventi dei padri*, Roma 1984.

⁶¹ Jan Paweł II, *Pojednanie z Bogiem droga do pokoju między ludźmi. Do pielgrzymów z archidiecezji bolońskiej*, (29.10.1983.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, VI, 2, 1983, dz. cyt., s. 411.

⁶² Tenże, *Odpowiedzialność Europy za pokój i sprawiedliwość w świecie. Do grupy katolickich parlamentarzystów europejskich*, (10.11.1983.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, VI, 2, 1983, dz. cyt., s. 471.

„Owo braterskie miłosierdzie musi najpierw być przeżywane wśród samych zakonników. (...). Temat ten pogłębił niedawny Synod Biskupów”⁶³. Zatem ponownie wydzwięk poza religijny dzieła synodalnego.

Biskupi meksykańscy także usłyszeli o Synodzie: „Na niedawnym synodzie biskupów mówiono o sakramencie pokuty. Istotnie, jedną z trosk ojców synodalnych, będącej także wołaniem Ludu Bożego, jest wyrobienie we wszystkich kapłanach – zwłaszcza w tych, którzy zbliżają się do kapłaństwa – poczucia piękna, pilnej potrzeby i godności tego sakramentu”⁶⁴. Natomiast papieskie Orędzie na Światowy Dzień Pokoju 1984 stwierdza: „Synod Biskupów, poświęcony pojednaniu i pokucie, przypomniał pierwsze wezwanie Chrystusa: <<Nawracajcie się i wierzcie w Ewangelię>> (Mk 1,15). Orędzie Ojców Synodu wskazuje nam, jaką drogą należy iść, by rzeczywiście być tymi, którzy wprowadzają pokój”⁶⁵. Nie ulega bowiem wątpliwości, że prawdziwa przemiana ludzka, przemiana serca jest fundamentem pokoju.

W ostatnim dniu obrad Rady Sekretariatu Generalnego Synodu Biskupów, w dniu 18 lutego 1984 r. Jan Paweł II zauważył: „miło mi będzie przyjąć z Sekretariatu Synodu elementy dla redakcji dokumentu posynodalnego, aby go zaofiarować Kościołowi, który pragnie poznać miarodajną myśl Magisterium o pojednaniu i pokucie. (...) Dzisiaj bardziej niż tekst i formę <<propozycji>> pragnę podkreślić ducha i zapał misyjny, jakimi będą musiały być ożywione przyszłe wytyczne pasterskie w odniesieniu do pojednania i pokuty”⁶⁶. W dalszej części wystąpienia papież dodał: „Dlatego uważnie rozpatrzę wasze wskazania w celu przygotowania wspomnianego dokumentu, biorąc pod uwagę sytuację

⁶³ Tenże, *Misja i świadectwo. Do wyższych przełożonych zakonnych Europy*, (17.11.1983.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, VI, 2, 1983, dz. cyt., s. 505-506.

⁶⁴ Tenże, *Nadużycie rozgrzeszenia zbiorowego jest sprzeczne z godnością pokuty. Do biskupów Meksyku z okazji wizyty „ad limina”*, (2.12.1983.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, VI, 2, 1983, dz. cyt., s. 566.

⁶⁵ Jan Paweł II, *Pokój rodzi się z serca nowego. Orędzie na XVII Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 1984*, (8.12.1983.), Citta del Vaticano 1983, nr 5.

⁶⁶ Jan Paweł II, *Na zakończenie prac Rady Synodu. Po sześciu dniach studium*, (18.02.1984.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, VII, 1, 1984, Z. Walkiewicz (red.), Poznań 2001, s. 191.

i potrzeby ludu Bożego rozsianego po całym świecie⁶⁷. To już bezpośrednio myśli wskazujące na planowaną adhortację.

Papież jeszcze raz dziękował Radzie Sekretariatu: „W kontynuacji z sesją z lutego, pracowaliście przede wszystkim nad projektem dokumentu, który ma być owocem i ukoronowaniem Synodu (...). Duch pojednania i pokuty, który w równoczesnym obchodzie Jubileuszowego Roku Odkupienia i w pracach Synodu znalazł silną podniętę, ma stać się stałą linią codziennej drogi odnowy i świętości Kościoła⁶⁸. Papież ponownie łączy te dwa wydarzenia. Natomiast kilka dni później biskupom kanadyjskim przypomniał: „Ostatni Synod, w którym uczestniczyło wielu z was, wypowiedział się zdecydowanie na temat absolutnej niezbędności sakramentu Pokuty⁶⁹”.

Streszczenie

W dniu 2 grudnia 1984 r. Jan Paweł II podpisał adhortacją posynodalną „*Renonciliatio et paenitentia*” do episkopatu, duchowieństwa i wiernych po Synodzie Biskupów o pojednaniu i pokucie w dzisiejszym posłannictwie Kościoła⁷⁰. Można patrząc na ten dokument przywołać słowa papieskie przy okazji innego Synodu: „Rzeczywiście, potrzebujemy tego rodzaju dokumentów, które powstają z płodnej, lecz niekiedy

⁶⁷ Tamże. „Jeżeli niekiedy macie wrażenie, że niesprawiedliwość góruje, również ja powtarzam wam z Biskupami niedawnego Synodu, odbytego w toku tego Jubileuszowego Roku Odkupienia: niech nie gaśnie nadzieja w waszym sercu, ponieważ <<jest możliwe wyzwolenie do życia w pełni ludzkiego>>”. (Jan Paweł II, *Rolnicy; bądźcie obrońcami sprawy solidarności i pokoju. Spotkanie ze światem rolniczym Apulii w Bitonto*, (26.02.1984.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, VII, 1, 1984, dz. cyt., s. 252).

⁶⁸ Tenże, *Misja laikatu w Kościele i w świecie. Temat najbliższego zebrania Synodu*, (19.05.1984.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, VII, 1, 1984, dz. cyt., s. 657.

⁶⁹ Tenże, *Kościół, którego jesteście pasterzami. Spotkanie z Konferencją Episkopatu Kanady w Ottawie*, (20.09.1984.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, VII, 2, 1984, Z. Walkiewicz (red.), Poznań 2002 s. 310.

⁷⁰ Por. Tenże, Adhortacja posynodalna *Reconciliatio et paenitentia*, Citta del Vaticano 1984; G. Weigel, Świadek nadziei. Biografia papieża Jana Pawła II, Kraków 2000, s. 600-602; F. Brovelli. *L'Esortazione Apostolica Reconciliatio et Paenitentia. Presentazione del documento alla luce del Sinodo*, w: *Presbiteri e Riconciliazione*, Bologna 1986, s. 35-67.

trudnej żywotnej działalności Kościoła, i wzajemnie dostarczają temu życiu pewnego nowego impulsu⁷¹.

Warto jeszcze przywołać refleksje Jana Pawła II po publikacji dokumentu: „W tych dniach została ogłoszona Adhortacja Apostolska <<Reconciliatio et Paenitentia>>, będąca owocem pracy dokonanej przez Synod Biskupów jesienią 1983 roku. Zachęcam wszystkich wiernych do przeczytania tego dokumentu. (...). Życzę, by uważna lektura tego dokumentu stała się odpowiednim przygotowaniem do świąt Bożego Narodzenia⁷². Oto owoc ponad dwudziestu lat debaty w Kościele wokół pojednania i pokuty⁷³.

Papal Origins and Historical Context of the Apostolic Exhortation „Reconciliatio et Paenitentia”

Summary

The Second Vatican Council and some later ecclesiastical document pointed out very clearly to the necessity of deeper reflection on the sacrament of penance and reconciliation. The beginnings of this reflection go back to 1978 and in the first encyclical letter „Redemptor hominis”. So, the Synod focusing on this subject was announced quite early and a progress of preparations was seen in the Lineamenta. Influenced by the document, John Paul II often recalled this theme in his teaching and deepened it in a systematic way. *Instrumentum Laboris*, was already a mature and solid document introducing the participants into the synod. This document was even reinforced by a Papal letter. All these preparatory stages invigorated further debates. A turning point in embracing this subject was the Fourth Session on the Bishops’ Synod on Reconciliation and Penance in the Mission of the Church. Of great interest is to follow

⁷¹ Jan Paweł II, *Rola rodziny w dzisiejszym świecie. Do członków Rady Sekretariatu Generalnego Synodu Biskupów*, (16.12.1978.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, I, 1978, dz. cyt., s. 159.

⁷² Tenże, *Reconciliatio et Paenitentia. Anioł Pański*, (16.12.1984.), w: Tenże, *Nauczanie papieskie*, VII, 2, 1984, dz. cyt., s. 776.

⁷³ Por. P. Gervais, *L’Exhortation apostolique Reconciliatio et Paenitentia*, “Nouvelle Revue Theologique”, 108:1986, s. 217.

Pope's John Paul II reflection on the subject which may be described as post-synodal fruit.